

UDK 811.163.6'373.7:811.112.2:811.511.141

Melanija Larisa Fabčič

Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru

MENTALNA PODOBA ČLOVEKA V SLOVENSKIH, NEMŠKIH IN MADŽARSKIH PRIMERJALNIH FRAZEMIH

Prispevek obravnava medjezikovna ekvivalenčna razmerja med primerjalnimi frazemi v treh sosedskih jezikih: slovenščini, nemščini in madžarščini. V ospredju raziskave je kontrastivna analiza primerjalnih frazemov, v katerih se zrcalijo mentalne lastnosti človeka. Predpostavljamo, da je delež ekvivalentnih primerjalnih frazemov pri sosedskih jezikovnih skupnostih precej velik zaradi skupne kulturne dediščine in enakih/podobnih objektivnih zunajjezikovnih izkušenj.

Ključne besede: slovenščina, nemščina, madžarščina, primerjalni frazemi, mentalne lastnosti človeka, kontrastivna frazeologija, ekvivalenca

The article deals with the equivalence relation between comparative phraseological units in three neighbouring languages: Slovene, German, and Hungarian. At the center of the research is the contrastive analysis of comparative phraseological units that mirror human mental qualities. We operate under the assumption that the percentage of equivalent comparative PUs in neighbouring languages will be relatively high given the mutual cultural heritage and equal/similar extralinguistic experiences.

Keywords: Slovene, German, Hungarian, comparative phraseological units, human mental qualities, contrastive phraseology, equivalence

1 Primerjalni frazemi: Kognitivna podstava, struktura in funkcija

1.1 Kognitivna podstava primerjalnih frazemov

Primerjalni/komparativni frazemi (v nadaljevanju PF), tudi frazeološke ali stalne primere predstavljajo posebni strukturni tip frazemov. PF se konstituirajo na podlagi posebnega semantičnega razmerja. Kot stalne primere se navezujejo na prosti element stavka. V njihovi podstavi obstaja določen strukturno-semantični model, ki se z operacijo primerjanja lahko različno leksikalno zapolni. V mikrosistemu PF prihaja do izraza temeljna umska operacija: primerjava.

Operacija primerjave je prisotna v kognitivni podstavi vsake primerjalne konstrukcije, tako tudi v podstavi stalnih frazeoloških primer. »Sposobnost primerjanja organsko spada v proces človekovega spoznavanja. Zrcali se tudi v jeziku« (TELJIA 1988: 28). »Primerjanje temelji na tem, da se objektom v sistemu semantičnih relacij priredi določena pozicija. Sem spadajo v prvi vrsti podobnost, nasprotnost, identičnost ali različnost« (LASKOWSKI 2003: 294). »Primerjalni frazemi oz. t. i. stalne primere so modelne podobe, ki neposredno kažejo odnos do življenjskih okoliščin, v katerih se nahajajo rojeni govorniki« (KRŽIŠNIK 2008: 39).

Za nas bodo v ospredju PF, ki izražajo mentalne, psihične lastnosti človeka in temeljijo na povezovanju z živalmi, rastlinami, predmeti, naravnimi pojavi itd. V stalnih primerah, etalonih (TELJIA 1996: 242), se lastnosti ene stvari pripisujejo kaki drugi stvari: »Realija, ki nastopa v funkciji etalona, postane takson kulture, ker ne govori o svetu, ampak o 'okulturnjenem' videnju sveta« (KRŽIŠNIK 2008: 39). ČERNYŠEVA (1970) označuje PF kot »frazеološke enote z eksplicitnimi strukturnimi oznakami«. Po HESSKY (1989: 195) »tvorijo frazeološke primere podrazred frazeologije, ki jih je mogoče zaradi nekaterih specifičnih oznak relativno zlahka prepoznati in opisati. [...] Frazeološke primere sestojijo iz primerjane in primerjalne sestavine. Vsebinsko razmerje med primerjano in primerjalno sestavino temelji na podobnosti v širšem smislu besede.« V primerjavo zajeta razmerja podobnosti so lahko objektivno dana, pojmovno/faktično (in semantično) ugotovljiva, lahko pa so tudi subjektivno in/ali čustveno pogojena. V slednjem primeru ne gre za realne ali upodobljene skupne lastnosti, ampak bolj »za vzpostavljene analogije, poljubno ustvarjene korespondence« (HESSKY 1989: 195). FLEISCHER (1997: 110) trdi, da v kombinaciji med izhodiščnim objektom in primerjalno sestavino ne obstaja nujno pojmovno-semantično opazna motivacija. PALM (1997: 45) pravi, da vsebujejo »ti frazeologizmi semantično razmerje primerjanja, ki je za razliko od metafore neposredno opazno izpeljano že v površinski strukturi«.

1.2 Struktura primerjalnih frazemov

PF so zelo pogosti v vseh jezikih in so predmet številnih enojezičnih in tudi večjezičnih kontrastivnih frazeoloških raziskav. WORBS (1994: 143) PF uvršča med najbolj raziskovane frazeološke strukturne tipe. Razlog za njihovo priljubljenost v frazeoloških raziskavah je v nizu oznak, ki PF ločujejo od ostalih frazemskih razredov (Földes 2007); v prvi vrsti je to njihova specifična oblika, po kateri jih je mogoče zlahka identificirati kot podrazred v frazeološkem sistemu kakega jezika.

Logično-semantična struktura primerjave v njihovi podstavi implicira prisotnost štirih bazičnih komponent: (1) izhodiščni predmet/primerjana sestavina (comparandum = cd), tj. prvina, s katero se kaj primerja; (2) primerjalni predmet/primerjalna sestavina (comparatum = ct), tj. primerjalno merilo, ki se postavlja z izhodiščnim predmetom v primerjalno relacijo; (3) primerjalna baza (tertium comparationis = t.c.; tretje v primeri), tj. lastnost, kakovost, ki služi kot podlaga primerjanja in tako predstavlja semantično-strukturno središče primerjave; (4) primerjalni veznik/členek (comparator = c) oz. na splošno slovnični ali leksikalni označevalec (marker), ki med seboj povezuje konfrontirane entitete. PF, ki v svoji osnovni obliki izkazujejo vse štiri komponente, so zelo redki (npr. *toča* (cd), *debela* (t.c.) *kot* (c) *kurja jajca* (ct)). Najpogosteje se pojavljajo tridelne strukture, npr. *priden kot čebela – fleißig wie eine Biene – szorgalmas, mint a méh*, pri katerih je izhodiščni objekt vedno odvisen od vsakokratnega konteksta in ni del dejanskega PF. V frazeoloških slovarjih najdemo tudi dvodelne strukture kot osnovne oblike, npr. *kot strela – wie der Blitz – mint a villám*, ki se lahko kombinirajo z več različnimi t.c. V primerjalni sestavini/comparatumu se zelo pogosto uporabljajo poimenovanja za živali, katerih nadpomenka

je govedo (bik, tele, krava; KEBER 1998: 99). Primerjana sestavina (cd) je po navadi človek, primerjalna sestavina (ct) se spreminja odvisno od podobe, sestavina t.c. je glagol, pridevnik/prislov. Upoštevajoč primerjalno sestavino, lahko PF razdelimo na tri skupine: (1) primerjalna sestavina je izražena z eno besedo (*krasti kot sraka – stehlen wie eine Elster – lop, mint a szarka*), (2) primerjalna sestavina je izražena z besedno zvezo, pogosto predložno (*gledati kot tele v nova vrata – dasiehen wie eine Kuh vorm Tor – néz, mint a borjú az új kapura*), (3) primerjalna sestavina je izražena s stavkom (*drži se, kot da ne zna šteti do pet – aussehen, als ob man nicht bis drei zählen könnte »izgledati, kot da ne bi znal šteti do tri« – olyan arcot vág, mint aki háromig se(m) tud számolni »kaže tak obraz, kot da ne zna šteti do tri«*).

Za PF – kot tudi druge frazeme – je značilna idiomatičnost, večbesednost in relativna stalnost. »Primere so lahko bolj ali manj idiomatične, v kolikor je tertium comparationis bolj ali manj razviden« (BURGER 1998: 35). Pri *molčati kot grob – schweigen wie ein Grab – hallgat, mint a sír* je primerjava popolnoma jasna, saj je tertium comparationis jasen, razviden, prepoznaven. Stalnost se kaže v leksikalno-semantični omejitvi zamenjave sestavin in v sintaktični strukturi: leksikalne prvine PF niso/ali so le omejeno zamenljive, besedna oblika ne more realizirati vseh fleksijskih kategorij (FLEISCHER 1997: 41, 63), lahko pa se pojavljajo variante ali modifikacije. Slovnice variante v PF so redke, npr. v številu (*etw. wechseln wie sein Hemd/seine Hemde* »menjati kot svojo srajco/svoje srajce«), v členu (*zu etw. passen wie der/ein Esel zum Lautenschlagen; buta, mint a/egy (öreg) ágyú*), v glagolskem vidu (*menjati/menjavati koga/kaj kot spodnje hlače*). Pogostejše so leksikalne variante (*skriti/tiščati glavo v pesek kakor noj; leben/sich verstehen/sich vertragen wie Hund und Katze* »živeti/biti/razumeti se s kom kot pes in mačka«; *neumen kot noč/kakor konj/kot bik/krava/tele – buta, mint a bot/az ágyú/az állat* »neumen kot palica/top/žival«; *schwitzen wie ein Bulle/ein Pferd/ein Schwein* »znojiti se kot bik/konj/svinja«), v nemščini in madžarščini lahko variira tudi zaporedje sestavin PF, npr. *laufen wie ein Pferd/wie ein Pferd laufen* »teči kot konj«; *úgy áll, mint a bálvány/mint a bálvány, úgy áll* »stati kot malik«.

Pri leksikografski predstavitvi PF se pokaže, da je v madžarskih PF glagol po leksikografski tradiciji v osebni spregatveni obliki, v slovenščini in nemščini običajno v nedoločniku. Gramatična specifičnost madžarskih PF se kaže tudi v tem, da se relativno visoko število glagolov pojavlja z obvezno deiktično besedo, npr. *úgy élnék, mint a kutya meg a macska* »tako živijo kot pes pa mačka«. Grafična realizacija PF kaže v madžarščini – v primerjavi s slovenščino in nemščino – na ortografsko razliko, tj. v madžarskih PF se primerjana sestavina obvezno ločuje od ostalih sestavin z vejico, v slovenščini in nemščini le takrat, ko se primerjalna sestavina izraža s stavkom. Na splošno lahko rečemo, da primerjalni veznik služi za povezovanje sestavin PF v semantično enoto. V slovenščini se večina PF tvori z veznikom *kot/kakor* (arhaično tudi *ko*), kot bi, kot da, kot da bi; v nemščini se pretežno uporablja veznik *wie*, a tudi *als, als ob, als wenn, wie wenn*; v madžarščini je najpogostejši primerjalni veznik *mint*, a se pojavljajo tudi vezniki kot *mintha, hogy, ahogy*. Nekateri raziskovalci (npr. PALM 1997: 46) prištevajo k PF tudi take strukturne tipe, v katerih primerjanje ni izraženo z navedenimi vezniki, npr. *lagati, da se kar kadi; lügen, dass sich die Balken biegen*.

1.3 Funkcije primerjalnih frazemov

PF v semantičnem pogledu opravljajo komunikativno funkcijo, tj.: »s pomočjo tertium comparationis živo, prepričljivo, ironizirajoče itd. predstavljajo neko dejanje ali stanje in ga ekspresivno obarvajo« (SCHADE 1976: 129, nav. po Földes 2007).

PF so jezikovni izrazi, pri katerih se kaj primerja s čim, kaj s kom, kdo s čim ali kdo s kom iz nekega drugega področja in se glede na skupne lastnosti postavi v določeno zvezo. Primerjave torej povezujejo ali razločujejo pojme iz dveh področij, pri čemer se intenzivira lastnost, delovanje ali stanje, ki služi kot iztočnica za primerjanje (FÖLDES 2007: 426). Pri tem imata del A in del B, ki se ju primerja, vsaj eno skupno lastnost, vsaj en skupni sem, da je lahko primerjava mogoča ali razumljiva.

Poleg PF, pri katerih se v primerjalni sestavini pojavlja preneseni pomen, in ki v prvi vrsti služijo za izražanje posebno visoke stopnje intenzivnosti dejanja ali lastnosti, izražene v t.c. (npr. *priden kot čebela* 'zelo priden'), obstajajo tudi taki PF, pri katerih ne prihaja do intenziviranja, ampak se v njih dejanje, stanje ali lastnost drugače specificira, npr. *stati kot lipov bog – dastehen wie ein Ölgötze* »stati kot oljni malik« – *áll, mint gy faszent* »stoji kot leseni bog« 'togo, nenaravno stati'.¹

Semantična funkcija PF je tudi v večji nazornosti in zgoščevanju pomena. PF pogosto služijo za negativno (*poznati koga kot slab denar – bekannt wie das schlechte Geld* «znan kot slab denar/ein bunter/scheckiger Hund» znan kot pisan, lisast pes – *ismernek vkít, mint a rossz pénzt* »poznati koga kot slab denar«) ali pozitivno vrednotenje (*zvest kot pes – treu wie ein Hund – hü, mint a kutya*) izseka stvarnosti in dajejo izjavam večjo ekspresivnost. PF se lahko uporabljajo tudi v funkciji posrednega zanikanja, npr. *razumeti se na kaj kot zajec na boben – von etw. so viel verstehen wie der Hahn vom Eierlegen* »razumeti toliko o čem kot petelin o nesenju jajc« – *anyit ért, mint a tyúk az ábécéhez* »toliko razumeti kot kura o abecedi« 'prav nič se ne razumeti na kaj' (FLEISCHER 1997: 111). Izhodiščni pojem oz. primerjana sestavina se lahko na različne načine semantično diferencira, npr. *govoriti kot dež/kot da bi iz knjige bral – reden wie ein Wasserfall/Buch – úgy beszél, mint a vízfolyás/mintha könyvből olvasná* 'veliko, učeno govoriti'.

Ali gre za ekspresivno okrepitev ali dodatno semantično niansiranje, je odvisno od semantične lastnosti izhodiščne besede/pojma. Za ekspresivno okrepitev gre predvsem pri pridevniških izhodiščnih pojmih (*len kot fuks – faul wie die Sünde* »len kot greh« – *lusta, mint a dög* »len kot mrhovina«), pri glagolskih sta mogoči obe funkciji (*krasti kot sraka – stehlen wie eine Elster – lop, mint a szarka*). Pri tem konotativni nizi pogosto sledijo asociativnim analogijam in ni vedno nujno, da obstaja ugotovljiva motivacija med izhodiščnim pojmom in primerjalno sestavino (npr. *lagati kot pes (teče)*). HESKY (1989: 197) vidi posebno semantično potenco in stilistični učinek frazeoloških primerjav v eksplicitnem značaju primere.

Če si pobliže ogledamo primerjalne relacije v PF, lahko po HESKY (1989: 196) ločimo naslednje skupine: (1) PF, ki temeljijo na objektivnih izkušnjah, npr. *trd kot kamen – wie ein Stein – kemény, mint a kő* 'zelo trd, neusmiljen' ali: *naphovati se kot žaba – sich blähen wie ein Frosch in der Fabel – pöffeszkedik, mint a béka a me-*

¹ WYSOCZAŃSKI (1998: 125) razlikuje glede na navedeno dve skupini PF, ki ju označuje kot »intensive phrasemes« in »image phrasemes«, četudi intenzivni prav tako operirajo z neko podobo.

sében »napihovati se kot žaba v basni/pravljicik«. K tej kategoriji lahko štejemo tudi frazeološke enote, pri katerih primerjava temelji na domnevni podobnosti med človeškimi in živalskimi lastnostmi, ki so znane kot simboli, npr. *trmast kot osel – störrisch wie ein Esel – makacs, mint a/egy szamár*. KNOBLOCH (1996: 32) je mnenja, da PF, v katerih nastopajo živali kot primerjalne sestavine, učinkujejo posebno nazorno in prepričljivo. Pri tem je treba izpostaviti, da je objektivnost pri teh primerjavah zelo relativna. »Dano primerjalno merilo z vidika zunajjezikovnih izkušenj ni edino mogoče, vendar je socialno sankcionirano, konvencionalizirano« (HESSKY 1989: 1996). (2) PF, pri katerih je skupna lastnost primerjane in primerjalne sestavine bolj subjektivno, poljubno pojmovana. Te frazeološke enote nastajajo po analogiji, ki je ni vedno mogoče dokazati, npr. *neumen kot noč – dumm wie die Nacht – buta, mint a sötét éjszaka* 'zelo neumen'. (3) »neprekrivne kontrastne primere«, pri katerih ne obstaja prekrivnost med primerjano in primerjalno sestavino, za njih je značilna dominantnost kontrasta, v teh PF prihaja do izraza posredno zanikanje npr. *spoznati se na kaj kot zajec na boben – von etw. so viel verstehen wie der Esel vom Flötenblasen* »toliko se razumeti na kaj kot osel na igranje flavte« – *annyit ért vmihez, mint a tyúk az ábécéhez* »toliko se spozna na kaj kot kura na abecedo« 'prav nič se ne razumeti/spoznati na kaj'.

2 Primerjalni frazemi v semantičnem polju »Mentalne lastnosti človeka«

2.1 Semantična mikrostruktura PF

V prispevku preučujemo PF v slovenskem, nemškem in madžarskem jeziku.² Cilj raziskave je ugotoviti človekove umske in psihične lastnosti, kot se zrcalijo v navedenih jezikih, osvetliti želimo predvsem tiste PF, s pomočjo katerih se opisuje mentalna podoba človeka. Če izhajamo iz strukture PF – izhodiščni pojem + primerjalni veznik + primerjalna sestavina (stalna primera) – zrcali izhodiščni pojem PF denotativni pomen. Med izhodiščnim pojmom in različno leksikalno zapolnjeno primerjalno sestavino (stalno primerjo) nastaja razmerje primerjave. Primerjalna sestavina služi s svojimi konotativnimi semi pogosto za okrepitev glagola, pridevnika/prislova, samostalnika. Konotativni semi sestavin PF prinašajo dodatne pomenske prvine, ki se povezujejo z osnovnim pomenom izhodiščnega pojma. Pri tem se glede definicije konotativnega opiramo na B. WOTJAK (1992: 29). Tako lahko govorimo o: 1) negativnih, pozitivnih in nevtralnih semih, npr. *gledati kot zaboden vol – glotzen wie ein gestochenes Kalb* »zijati kot zabodeno tele« – *bámul/néz, mint a sült compó* »zijati/gledati kot pečena ruska« (negativna konotacija); 2) emocionalnih semih: začudenost, občudovanje (*govoriti kot Salomon – so weise wie Salomo*); 3) ekspresivnih semih: *imeti jezik kot krava rep – jmds. Maul geht wie ein Entenarsch* »čigav gobec gre kot račja rit« – *úgy jár a szája, mint a kacsá segge* »tako mu gre jezik kot račja rit«. Če pojmujeemo izhodiščne pojme kot arhiseme-

² Prispevek delno temelji na raziskavah, opravljenih v sklopu ARRS projekta J6-3601: Frazeologija nemškega jezika. Nemško-slovenski medkulturni in kontrastivni vidiki.

me, je mogoče razlikovati naslednja podpolja semantičnega makropolja³ »Mentalne lastnosti človeka«:

2.1.1 Temeljne mentalne lastnosti

(1) Pametnost, razumnost, modrost

Pametnost in razumnost se v slovenščini in nemščini identificira z intelektualnimi poklici, npr. *govoriti kot raztrgan dohtar/ govoriti kot odvetnik – reden wie ein Professor*, v vseh treh jezikih tudi z živalmi, v slovenščini s sovo, npr. *biti pameten kot sova*, v nemščini in madžarščini s kačo, npr. *klug wie eine Schlange – okos, mint a kígyó* »pameten kot kača«. V slovenščini se pametnost izraža tudi za PF netipično sintaktično strukturo: *pameten, da mu ni primere*. Razumnost se v slovenščini in madžarščini primerja z ostrino (britev) ali se izraža s somatsko primero, npr. *biti nabrušen kot britev – vág az esze, mint a borotva*. Modrost človeka se v obravnavanih PF primerja z biblijsko in pastoralno osebo, npr. *govoriti kot Salomon/govoriti kot pop/govoriti kot starozavezni prerok – so weise wie Salomo/reden wie ein Pastor – salamoni bölcsesség* (madžarski ustreznik ni PF) – *úgy beszél, mint egy pap/ dől vkiből, mint barátból az alleluja* »vre iz koga kot aleluja iz meniha«. V negativno vrednotenih PF se modrost primerja z obilico zaužite hrane, npr. *kot da je pojedel vso modrost z veliko žlico – tun, als hätte er die Weishheit mit Löffeln gegessen/gefressen* »modrost« – *úgy tesz, mintha kanállal ette volna a tudományt* »obnašati se, kot da bi z žlico jedel znanost«.

(2) Previdnost, preudarnost

Previdnost in preudarnost sta v vseh treh jezikih primerjani s hojo po jajcih/ravnanjem z jajcem: *hoditi kakor po jajcih – wie auf Eiern gehen – úgy lépked, mintha tojásokon járna; ravnati s kom kakor z jajcem – jmdn. wie ein rohes Ei behandeln* »ravnati s kom kot s surovim jajcem« – *úgy bánik vkivel, mint a hímes tojással* »ravnati s kom kot s pirhom«. V nemškem in slovenskem jeziku se pojavi tudi primerjalna sestavina punčica svojega očesa: *čuvati koga/kaj kot punčico svojega očesa – etw. wie den eigenen Augapfel hüten*, v madžarščini pa svetloba oči: *úgy vigyáz rá/öriz vkit/vmit, mint a szemé fényére/világára* »paziti na koga kot na svetlobo oči«.

(3) Dojemljivost; uspešnost

Uspešnost pri čem oz. uspešno prilagajanje situaciji, dojemljivost za le-to, se v vseh treh jezikih izraža s podobo ribe v vodi: *znajti se/plavati kot riba v vodi – sich fühlen wie der/ein Fisch im Wasser – mint a hal a vízben*; slovenski in nemški jezik primerjata uspešnost z gladkostjo: *iti/teči kakor po loju/maslu/namazano – etw. läuft wie geschmiert/geölt; etw. geht wie nach dem Draht*, madžarski ekvivalent pa se nanaša na sinhrono gibanje koles – *megy, mint a karikacsapás* »iti/teči kot potakanje koles«. Kritični komentar (nezaslužene) uspešnosti je v vseh treh jezikih izražen z

3 Pri razčlenitvi semantičnega polja »Mentalne lastnosti človeka« se opiramo na razčlenitev ARSENTJEVE (1989: 87), vendar jo nekoliko modificiramo, nekatera podpolja iz njene raziskave smo izpustili, druga pa dodali, npr. zvitost, preudarnost, nevednost, omejenost ipd.

nesorazmerjem med pametjo in srečo: *imeti več sreče kot pameti – mehr Glück als Verstand haben* – több a szerencséje, mint az esze, v slovenščini in madžarščini pa še s primerjalno sestavino mačke, ki pade vedno na noge: *zmeraj pasti na noge kot maček – mindig talpra esik, mint a macska*. Dojemljivost se v slovenskem in nemškem jeziku izraža s primerjalno sestavino ustvarjen za kaj: *biti kot ustvarjen za kaj – für etw. wie geschaffen sein*.

(4) Znanje, vedenje, poznanje

Poznanje se v slovenskem in nemškem jeziku izraža s primerjalno sestavino lastni žep: *poznati koga/kaj kot svoj lastni žep – jmdn./etw. wie seine (Westen)-Tasche kennen*, madžarščina in slovenščina pa poleg tega uporabljata tudi sestavino svojo dlan: *poznati koga/kaj kot svojo dlan – ismer, mint a tenyerét*. Vsi trije jeziki se ujemajo v sestavini slab denar: *poznati koga kot slab denar – bekannt wie das schlechte Geld – ismert, mint a rossz pénzt*, nemški ekvivalent pa vsebuje variantno sestavino pisan/marogast pes: *bekannt wie ein bunter/scheckiger Hund*. Vsi trije jeziki uporabljajo kot primerjalno sestavino odprto knjigo: *brati koga/kaj kot odprto knjigo – jmdn. wie ein offenes Buch lesen können – olyan, mint egy nyitott könyv*, za izražanje vedenja, znanja pa sestavino očenaš: *znati kaj kot očenaš – etw. wie das Vaterunser können – tud, mint a miatyánkat*.

(5) Dober, slab spomin

Dober spomin je v vseh treh jezikih primerjan s knjigo in strelnim orožjem: *govoriti, kakor bi iz bukve bral – reden wie ein Buch – úgy tud, mintha a könyvből olvasná; odgovoriti kot iz topa/kot da bi iz topa izstrelil – antworten wie aus der Pistole geschossen – mintha puskából lötték volna ki*. V slovenščini in nemščini se dober spomin primerja še z vrstico (žnora) in stresanjem iz rokava: *kot po žnori/žnorce – etw. wie am Schnürchen hersagen/aufsagen können; kot iz rokava stresati kaj – wie aus dem Ärmel/den Ärmeln schütteln*, v madžarščini s stresanjem iz prsta: *mintha az ujjából rázná ki* »kot bi stresal iz prsta«, v nemščini pa s slonom: *ein Gedächtnis haben wie ein (indischer) Elefant* »spomin kot (indijski) slon«. Slab spomin se v slovenskem in nemškem jeziku primerja s sestavino rešeto oz. sito: *imeti spomin kot rešeto – ein Gedächtnis wie ein Sieb haben*, madžarski ekvivalent pa ni PF: *lyukas a feje/rövid az esze* »glava koga je luknjasta/pamet kratka«.

(6) Govorna sposobnost, spretnost; jezikavost; pikrost; čenčavost

Positivno konotirana govorna sposobnost se v vseh treh jezikih izraža s primerjalnima sestavinama knjiga in mlin: *govoriti, kakor bi iz bukve bral – reden wie ein Buch – úgy beszél, mintha könyvből olvasná; teči jezik komu kot mlin – jmds. Zunge geht wie Klappermühle/reden wie eine Mühle* (v madžarščini: jár a szája, mint a kereplő/rokka »govori kot raglja/kolovrat«). Nejasno, nespretno govorjenje je primerjano z žganci (cmoki) v ustih: *govoriti, kot da bi imel žgance v ustih – er spricht, wie wenn er Klöße im Munde hätte – úgy beszél, mintha gombóc/galuska lenne a szájában*. Jezikavost in čenčavost vsi trije jeziki primerjajo z vodo (dežjem, slapom), papagajem, branjevko: *govoriti kot dež/voda – reden wie ein Wasserfall – úgy beszél, mint a vízfolyás; govoriti kot papagaj – reden wie ein Papagai – olyan, mint a papagáj;*

klepetati kot branjevka/stara baba – quatschen wie ein Marktweib/Waschweib – jár a szája, mint a piaci kofáé. V madžarščini in nemščini se pojavlja še sestavina račja rit: jmds. Maul geht wie ein Entenarsch – úgy jár a szája, mint a kacsza segge. Pikrost je vseh treh jezikih izražena preko lastnosti ostrine (noža, britve, meča, smirkovega papirja): biti nabrušen kot nož; scharf wie ein Rasiermesser – éles a nyelve, mint a borotva; imeti jezik oster kot meč; dörsölt, mint smirglipapír.

(7) Neumnost, nerazumnost, nevednost

Neumnost se v obravnavanih PF univerzalno primerja z oslom: *biti neumen kot osel – dumm wie ein Esel – buta, mint a szamá, enači pa se tudi z govedom in drobnico, npr. zabit kot vol – dumm wie ein Schaf* »ovca« – *okos, mint a tavalyi kos* »lanski oven« (posredno zanikana lastnost); *neumen kot krava/bik/tele/konj – dumm wie ein Bock* »kozel« – *bamba, mint a birka* »ovca«; pogosto se primerja s perjadjo: *neumen kot kura/gos – dumm wie eine Gans* »gos« – *buta, mint a liba* »neumen kot gos«, a tudi s temo: *neumen kot noč – dumm wie die Nacht – buta, mint a sötét éjszaka*, v nemščini in madžarščini še z nepomembno rastlino: *dumm wie ein Stroh* »slama« – *buta, mint a tök* »buča«. V nemščini in madžarščini se kot primerjalna sestavina pojavlja tudi pejorativni izraz ali stereotipno pojmovani lik policista, npr. *dumm wie Schifferscheiße* »mornarski drek« – *buta, mint a segg* »neumen kot rit«; *dümmer, als die Polizei erlaubt* »policija« – *olyan buta, mint hat pár rendőr-csizma* »neumen kot šest parov policijskih škornjev«. Nevednost in nerazumnost predstavljajo domače živali, v madžarščini presenetljivo tudi sova: *gledati kot tele/bik v nova vrata – dastehen wie die Kuh vorm neuen Tor* »krava« – *úgy néz, mint borjú az új kapura* »telek«; *razumeti se na kaj kot zajec/krava na boben – von etw. so viel verstehen wie die Kuh vom Radfahren* »kot krava na kolesarjenje« – *annyit ért vmihez, mint a tyúk az ábécéhez* »razumeti se na kaj kot kura na abecedo«; *spoznati se na kaj kot bik na orgle – von etw. so viel verstehen wie der Esel vom Flötenblasen* »kot osel na igranje flavte« – *annyit ért vmihez, mint bagoly az ávemáriához* »kot sova na avemarijo«.

(8) Neprimernost, neustreznost, nezmožnost, malomarnost

Neprimernost se v vseh treh jezikih izraža z živalsko sestavino (krava, svinja/prasica, vol, zajec, osel): *pristajati/podati se komu kaj kot kravi/prasici/svinji sedlo – für etw. geeignet sein wie der Ochs zum Seilchenspringen/Seilspringen/Seiltanzen* »pristajati kot volu skok čez vrstico/ples na vrstici« – *úgy áll vkin vmi, mint a tehéne a gatyá* »pristajati kot kravi gate/slamnik«; *podati se kot zajcu boben – úgy illik, mint szamárhoz a bársonytereg* »pristajati kot oslu žametno sedlo«. Nezmožnost je izražena s podobo živali, ki igra na nek instrument (boben ali lutnjo): *razumeti se na kaj kot svinja na boben – (zu etw.) passen wie der Esel zum Lautenschlagen* »(razumeti se na kaj) kot osel na igranje na lutnjo. Malomarnost pa vsi trije jeziki povezujejo z (neprimernim) ravnanjem z živalmi: *delati s kom/čim kot svinja z mehóm – mit jmdm./etw. Schindluder treiben* »(ravnati s kom kot z) mrhovino« – *úgy bánik kvivel, mint a cigány a lovával* »ravnati s kom kot cigan s konjem«.

2.1.2 Posebne značajske lastnosti:

(1) Zvitost, prekanjenost, premetenost

Zvitost, premetenost se v vseh treh jezikih izraža s primerjalnimi sestavinami lisica, kača in jegulja, npr. *zvit/a kot lisjak/lisica – schlau wie ein Fuchs – ravasz, mint a róka; zvit kot kača – listig wie eine Schlange – ravasz, mint a kígyó; izvijati se kot jegulja – sich winden wie ein Aal – olyan, mint az angolna* »tak kot jegulja«. V slovenščini in nemščini se zvitost primerja še s satanom/vragom: *zvit kot satan – klug wie ein Teufel*, v slovenščini še z živalskim rogom: *zvit kot kozji/ovnov rog*.

(2) Sovražnost; nasprotje

Sovražnost se v vseh treh jezikih izraža z nasprotnima primerjalnima sestavinama, najpogosteje z živalmi (pes-mačka), npr. *biti/živeti/gledati se kot pes in mačka – leben/sich vertragen/streiten wie Hund und Katze – úgy élnék/olyanok, mint a kutya meg a macska; igrati se kot mačka z mišjo – spielen wie die Katze mit der Maus – játszszik vkivel, mint macska az egérrel*, ali za nasprotnimi naravnimi entitetami, npr. *biti kot noč in dan – ein Unterschied wie Tag und Nacht; biti kot olje in voda/kot ogenj in voda – wie Feuer und Wasser – mint tűz és víz; wie Himmel und Hölle kot nebo in pekel – mint ég és föld* »kot nebo in zemlja«.

(3) Lenost, ošabnost, trmoglavost, priliznjenost

Lenost se v vseh treh jezikih izraža z različno živalsko primerjalno sestavino, npr. *len kot trot/ fuks/pes – faul wie ein Schwein* »svinja« – *lomha/lusta, mint a lajhár/dög/kutya/disznó/az ökör* »lenivec/ mrhovina/pes/svinja/vol«. Ošabnost se primerja s pavom, petelinom, puranom, z žabo, npr. *hoditi/nositi se/šopiriti se kot pav – stolz wie ein Pfau/ wie ein Hahn – úgy jár-ke/hiú/büszke, mint a páva; postavljati se kot petelin na gnoju – einherstolzieren wie der Hahn auf dem Mist – úgy jár-ke/hiú/büszke; mint a páva napihnen kot puran – kevély, mint a pulykakas; napihovati se kot žaba sich aufblasen wie ein Frosch – felfuvalkodik/felfújja magát, mint a béka/a duda* »žaba/meh«, a tudi z dostojanstvenikom ali z etnonimom, npr. *držati se kot lord – stolz wie ein Spanier* »ponosen kot Španec« – *büszke, mint egy spanyol grand* »ohol kot španski grand«. Trmoglavost se v PF treh jezikov univerzalno izraža z oslom, idioetično pa še z drugačnimi živalskimi sestavinami, npr. *trmast kot osel/vol/mula/bik – störrisch wie ein Esel/stur wie ein Bock* »kozec« – *makacs, mint az/egy öszvér* »mula«/ *csökönység, mint a szamár* »osek«; priliznjenost se v obravnavanih PF univerzalno izraža z mačko, npr. *biti priliznjen kot mačka schmeicheln wie eine Katze dörgölözik/hízeleg, mint a macska*.

(4) Zmedenost, neodločnost, nestanovitnost

Zmedenost se primerja z nezemeljskostjo, v nemščini in madžarščini še s poškodovano glavo, npr. *kot da je kdo z Marsa padel /kot da bi kdo padel z neba/kot da je kdo z lune padel – jmd. ist wie vom Himmel gefallen* »z neba« – *mintha az égből pottyant volna/idegen bolygóról jött volna* »z neba/s tujega planeta«, v nemščini in madžarščini še s poškodovano glavo, npr. *jmd. ist wie vor den Kopf gestoßen* »kot bi padel na glavo« – *áll, mint akit fejbe vertek* »kot da bi koga po glavi udarili«. V

obravnavanih PF se zmedenost primerja še z živalmi, npr. *strmeti kot tele v nova vrata – dastehen wie die Kuh vorm neuen Tor/der Ochse am Berg* – bāmūl, mint a borjú az új kapura; áll, mint a szamár a hegyen »stati kot osel na gori«; *biti/letati kot kura brez glave – wie ein kopfloses Huhn hin – und herlaufen – futkos/rohangál, mint a tőketlen kutya* »tekati kot pes brez jajc«. Nestanovitnost se primerja s pogosto menjavo oblčila, npr. *menjati koga/kaj kot spodnje hlače/nogavice/ srajce – jmdn./ etw. wechseln wie sein Hemd/seine Hemde – úgy vált(ogat)/cseréli, mint más az alsóneműjét/ingét* »spodnje perilo/srajco«.

(5) Norost, nesramnost, sitnost

Norost se v obravnavanih PF izraža kot posledica neprijetnega stika z živaljo, npr. *kakor da bi koga kača pičila – wie vom wilden Affen gebissen sein* »vgriznjen od divjih opic« – *mintha darázs csípte volna meg* »kot da ga je osa pičila« ali v slovenščini in madžarščini kot posledica použitja norih gob, npr. *govoriti, ko da se je norih gob najedel – úgy beszél, mint aki bolondgombát evett*. Nesramnost oz. sitnost se v slovenskem in madžarskem PF realizira z muho, npr. *siten kot podrepna muha – szemtelen, mint a piaci légy* »tržna muha«/ *olyan, mint az őrszi légy* »jesenska muha«, v nemščini pa z jazbecem oz. vrabcem: *frech wie ein Dachs* »jazbec«; *dreist wie ein Spatz* »vrabec«.

(6) Nenavadno obnašanje

Nenavadno obnašanje, nenavaden izgled se v obravnavanih PF primerja z živalmi, npr. *gledati kot zaklano tele/kakor zaboden vol/bik – Augen machen wie ein gestochenes Kalb/glotzen wie ein gestochenes Kalb*, madžarski ustreznik ni PF: *hülyén néz* »neumno gledati«; *obnašati se kot slon v trgovini s porcelanom – sich wie ein Elefant im Porzellanladen benehmen – úgy viselkedik, mint elefánt a porcelánboltban*, ali z omejenim človekom, npr. *gledati kot norec/idiot – Gucken wie ein Idiot/ Blödian/ Trottel* ter z vremenskim pojavom in štetjem, npr. *držati se kot dež v pratiki – ein Gesicht wie drei/sieben Tage Regenwetter machen – olyan pofát vág, mint háromnapos esős idő* »tridnevno deževno vreme«; *drži se/videti je/zdi se, kot da ne zna šteti do pet – aussehen, als ob man nicht bis drei zählen könnte* »tri« – *olyan képet vág/úgy néz ki, mint aki háromig/kettőig/tízig se(m) tud számolni* »tri/dva«.

(7) Pridnost, delavnost

Pridnost se univerzalno izraža z mravljo ali s čebelo: *biti priden/delaven kot mravlja/mravljica delaven/marljiv kot čebela/čebelica – fleißig wie eine Biene/eine Ameise – szorgalmas/szorgos, mint a méh/hangya*. Delavnost se v slovenščini in madžarščini primerja s strojem, uro, npr. *delati kot ura/stroj – úgy dolgozik, mint az óra/egy gép; delati kot navit/obseden – dolgozik, mintha felhúzták volna*, v vseh treh jeziki pa še z živalmi: *delati kot konj/vol/(črna) živina – arbeiten wie ein Pferd/Vieh – dolgozik, mint egy állat/barom/ló*.

2.2 Paradigmatski odnosi v PF

2.2.1 Frazеološke nize v slovenščini, nemščini in madžarščini tvorijo naslednji izhodiščni pojmi: govoriti, hoditi, ravnati, teči, iti, molčati, poznati, znati, spoznati se, odgovoriti, strmeti, pristajati, pasti, živeti, gledati; pameten, neumen, nor, zviti, redek, len, trmast, siten, priden – reden, gehen, behandeln, kennen, können, antworten, dastehen, gucken, verstehen, passen, fallen, aussehen, schweigen; klug, schlau, listig, stolz, faul, störrisch, stumm, dumm – beszél, tesz, jár, bánik, megy, ismer, kinéz, tud, bámul, ért, áll, illik, él, pottyán; okos, ravasz, furfangos, buta, bamba, büszke, lusta, makacs, szemtelen, néma, szorgalmas. Primerjalne sestavine v slovenskih, nemških in madžarskih PF: kača, sova, lisica, satan, koza, jegulja, zajec, riba, muha, mačka, pes, bik, tele, krava, kura, petelin, svinja, puran, gos, žaba; prerok, žep, denar, oko, rešeto, noč, top – Esel, Ochs, Huhn, Kalb, Schlange, Fisch, Hund, Bock, Kuh, Gans, Frosch, Pfau, Ente, Fuchs, Teufel, Dachs, Amsel, Aal; Salomo, Tasche, Geld, Buch, Sieb, Wasserfall, Pistole, Nacht – kigyó, róka, angolna, hal, légy, macska, kutya, kacsá, tehén, borjú, szamár, béka, liba, birka; barát, tenyér, pénz, puska, ujj, vízfolyás, kereplő, kofa ipd.

2.2.2 Frazеološke tematske/onomaziološke skupine stalnih primer v slovenskih, nemških in madžarskih PF: (a) narava, npr. *neumen kot noč – dumm wie die Nacht – buta, mint a sötét éjszaka*; (b) matematika, npr. *drži se, kot da ne zna šteti do pet – aussehen, als ob nicht bis drei zählen könnte – úgy néz ki, mint aki kettőig/háromig/tízig se(m) tud számolni*; (c) domače živali, npr. *gledati kot tele/bik v nova vrata – dastehen wie die Kuh vorm Scheunentor/ vorm Berg – néz, mint borjú az új kapura*; (č) gospodinjski pripomočki, npr. *imeti spomin kot rešeto – ein Gedächtnis haben wie ein Sieb*; (d) rastline, npr. *stati kot lipov bog – dastehen wie ein Ölgötze – áll, mint a faszent*; (e) glasbila, npr. *razumeti se na kaj kot zajec na boben – von etw. so viel verstehen wie der Esel vom Flötenblasen – annyit ért vmihez, mint a hajdú a harangöntéshez*; (f) oblačila, npr. *poznati koga/kaj kot svoj žep – etw. kennen wie seine Westentasche*; (g) mitologija, npr. *zviti kot satan – klug wie ein Teufel; mintha az ördög szállta volna meg*; (h) poklici, npr. *govoriti kot raztrgan dohtar – reden wie ein Professor – úgy beszél, mint egy pap*; (i) divje živali, npr. *molčati kor riba – stumm wie ein Fisch sein – hallgat, mint a hal; zviti kot lisica – schlau wie ein Fuchs – ravasz, mint a róka*.

3 Medjezikovna ekvivalenčna razmerja v primerjalnih frazemih

3.1 Kontrastivna frazeologija

Poleg značilne semantike in strukture so PF postali prednostni predmet kontrastivnih študij tudi zato, ker predstavljajo ustaljen sestavni del v frazeološkem sistemu mnogih, če ne vseh jezikov sveta in izkazujejo visoko stopnjo produktivnosti, saj se njihov že tako številčni fond venomer bogati z novotvorbami (FÖLDES 2007: 425). Vzrok za njihovo produktivnost je morda iskati v njihovi osnovni funkciji, tj. v ekspresivni

okrepitevi izjav, pri tem se stopnja ekspresivnosti pri etabliranih PF sčasoma obrabi in se pojavlja zahteva po novih frazeoloških primerah z isto komunikativno funkcijo.

Drugi razlog za njihovo produktivnost je morda v tem, da predstavlja primerjanje predmetov, situacij itd. in ugotavljanje njihovih skupnih lastnosti in razlik na podlagi ene relevantno pojmovane skupne lastnosti bistveno kognitivno operacijo v procesu zaznavanja in obdelave sveta (WYSOCZAŃSKI 1998: 120). Zato so PF tudi zanimivo gradivo za raziskovanje jezikovne podobe sveta ene ali več jezikovnih skupnosti (Wysoczański 2005). V kontrastivnem pristopu je namreč mogoče identificirati »paralele in divergence v simbolnih poljih kultur« (FÖLDES 2007: 427), kar lahko opazujemo tudi v stereotipnem pripisovanju lastnosti določenim stvarim v različnih jezikih, kot se kažejo v PF.

V okviru tega članka ugotavljamo ujemanja, podobnosti in razlike med slovenskimi, nemškimi in madžarskimi PF v frazeosemantičnem polju »Mentalne lastnosti človeka«. Dosedanje raziskave kažejo, da je mogoče najti veliko prekrivanj tudi v genetsko in tipološko bolj ali manj sorodnih jezikih (Földes 1992, 2007; Hessky 1989, Brehmer 2009, Bernjak 2004, Fabčič 2009). Pri tem se ugotovljenim razlikam v simbolnih poljih (tj. v izbiri podob, ki so konceptualna podstava PF) pogosto pripisuje posebna indikatorska funkcija za različne konceptualizacije sveta, ki zrcalijo kulturno specifična področja zaznavanja in izkustva jezikovnih skupnosti.

V prispevku poskušamo prikazati, ali v danih PF dominirajo pri izražanju mentalnih lastnosti človeka konvergenca ali divergence, ki izhajajo iz različne zgodovine, narave in kulture treh narodov oz. iz razlik v njihovem zaznavanju sveta. Izhodišče protistave predstavljajo slovenski PF, ki so slovarski iztržki enojezičnih in dvojezičnih frazeoloških slovarjev ter besedilnih korpusov, pri katerih ugotavljamo njihove frazeološke ustreznike v nemščini in madžarščini.

3.2 Parametri protistave

Pri določanju ustreznosti med PF v treh jezikih je smiselno upoštevati več parametrov. KORNOHNEN (2007: 575) utemelji medjezikovno protistavo na dveh principih: (a) na prekrivnem denotativnem pomenu (= semantična ali vsebinska ekvivalenca) in (b) na podobni ali identični morfosintaktično-leksikalni strukturi (= formalna ali morfosintaktično-leksikalna ekvivalenca).

Pri ugotavljanju ekvivalentnih frazeoloških enot se največkrat izhaja iz identičnosti pomena ali vsaj iz prekrivnosti osrednjih pomenskih sestavin protistavljenih PF na denotativni ravni. Toda tudi pri načelno enakem denotativnem pomenu se lahko pojavijo razlike med primerjanimi enotami, ker je obseg denotativnega pomena in s tem uporabnost PF v različnih kontekstih različna. Tako se na primer za označitev dveh na zunaj zelo podobnih stvari v nemščini uporablja PF *sich gleichen wie ein Ei dem anderen*, v madžarščini se pojavljata dva ekvivalenta nemškega PF: popolni ustreznik: *úgy hasonlítanak egymásra, mint egyik tojás a másakra* in delni ustreznik: *úgy hasonlítanak egymásra, mint két tojás* »tako sta si podobna kot dve jajci«, v slovenščini obstaja več PF s pomenom 'biti zelo podoben': *biti (si) podoben kot jajce jajcu; biti (si) podoben kakor krajcar krajcarju; biti (si) podoben kakor groš grošu*.

Tudi formalna struktura PF ima pomembno vlogo pri ugotavljanju stopnje ekvivalentnosti. Pod strukturo razumemo take parametre, kot so: osnovna struktura PF, leksikalne sestavine PF vključno z morfematsko strukturo (besedotvorni vzorec, izražene gramatične kategorije, ki so lahko stalne ali variabilne, npr. število, čas, sklon sestavin), zaporedje sestavin, fakultativni ali variabilni elementi v komponentnem sestavu.

Pomembno vlogo ima tudi idiomatična ekvivalenca, tj. ali primerjane enote izkazujejo isto stopnjo idiomatičnosti. Pri PF gre večinoma za delno idiomatične frazeme, pri katerih prihaja do prenesenega pomena le pri primerjalni sestavini. Tako je idiomatična ekvivalenca zagotovljena že s tem, če je ustreznik izhodiščnojezikovnega PF tudi v ciljnem jeziku PF. Pri ugotavljanju medjezikovne frazeološke ekvivalence je pomembna tudi ekvivalentnost podob. Z izbiro podobe so tesno povezane tudi druge lastnosti PF kot npr. stopnja ekspresivnosti.

Nadaljnja konstitutivna oznaka PF je stalnost oz. reproduktivnost. Kot ustrezniki izhodiščnojezikovnega PF se v ciljnem jeziku lahko pojavijo prav tako stalni PF ali proste besedne zveze ter enobesedni ustrezniki, pri katerih kriterij stalnosti ni več relevanten. Na podlagi teh parametrov so bili v kontrastivni frazeologiji ugotovljeni različni tipi ekvivalenc, pri čemer je mogoče razlikovati dva pristopa (KORNOHNEN 2007: 577): kvantitativni in kvalitativni.

3.2.1 Kvantitativna ekvivalenca

Pri kvantitativni ekvivalenci se ugotavlja število ustreznikov izhodiščnojezikovnega PF v ciljnem jeziku, pri kvalitativni ekvivalenci pa se ugotavlja prekrivanje v pomenu, morfosintaktični, leksikalni in podobski strukturi. Pri kvantitativni ekvivalenci ločimo tri tipe: (1) monoekvivalenco, tj. enemu izhodiščnojezikovnemu PF ustreza en ciljnojezikovni PF, npr. *hoditi kot mačka okrog vrele kaše – herumgehen wie die Katze um den heißen Brei – kerülgeti, mint a macsa a forró kását*; (2) poliekvivalenca, tj. izhodiščnojezikovnemu PF ustreza več ciljnojezikovnih PF, npr. *pisati kot kura – schreiben wie ein Kichelhahn; schreiben (schmieren/eine Schrift haben) wie ein gesengte Sau – úgy ír, mint a macskakaparás* oz. obratno, npr. *iti kot po maslu; iti, kakor po loju; iti kot po olju; iti kot namazano; iti kot po žnori/žnorci – etw. geht wie nach dem Draht; es geht wie geschmiert; das geht wie's Heftel; etw. läuft wie am Schnürchen – úgy megy, mint a karikacsapás* »tako gre kot potakanje koles«; (3) ničta ekvivalenca, tj. izhodiščnojezikovni PF nima ciljnojezikovnega frazeološkega ustreznika, namesto frazema se lahko pojavlja enobesedni leksem ali parafraza.

3.2.2 Kvalitativna ekvivalenca

V našem prispevku je v ospredju primerjave kvalitativna ekvivalenca. Pri tem se opiramo na Korhonenovo klasifikacijo, ki pri protistavi izhaja iz denotativnega pomena frazema in pri določanju stopnje ustreznosti ne upošteva morebitnih fakultativnih sestavin (KORNOHNEN 2007: 578). Po tipologiji kvalitativne ekvivalence razlikujemo popolno, delno in nadomestno ekvivalenco.

3.2.2.1 Popolna ekvivalenca

Delež popolne ekvivalence je v naši raziskavi precej visok, toda o razlogih, ki jih navaja HESSKY (1989: 202) za nemške in madžarske PF, tj. skupna kulturna dediščina, pri čemer ima v mislih pretežno frazeološke internacionalizme, lahko le domnevamo. V našem korpusu je namreč malo takih PF, ki se neposredno nanašajo na skupno kulturno dediščino, npr. biblični PF: *paziti/varovati/čuvati kot punčico svojega očesa – jmdn./etw. wie seinen Augapfel hütten – úgy őriz vkit/vmit, mint a szeme fényét/világát* 'zelo skrbno varovati'; *pasti kot mana z neba – etw. fällt wie Manna vom Himmel – hull, mint a manna az égből* 'nepričakovana, nenadna velika dobrota, milost'. Pomembnejši se nam zdi drugi možni razlog za popolno ekvivalenco v različnih jeziki, ki ga prav tako navaja HESSKY (1989: 202). Ko je že omenjeno, predstavlja kategoriziranje zunajjezikovne stvarnosti prek primerjanja z že znanim pomembno kognitivno operacijo pri zaznavanju in obdelavi sveta. Mnogi PF segajo s svojimi podstatnimi podobami neposredno v objektivne zunajjezikovne izkušnje, ki so del vsakdanjih kolektivnih izkušenj oz. kolektivnega vedenja o svetu in tako niso nujno omejene na dooločeno jezikovno skupnost. Velik del popolno ekvivalentnih PF se dejansko nanaša na take manifestacije neposrednih človeških izkušenj, ki se na analogni način zrcalijo v slovenski, nemški in madžarski frazeologiji, npr.: *kot strela z jasnega (neba) – wie ein Blitz aus heiterem Himmel – derült égből, mint a villám(csapás)* 'popolnoma nepričakovano'; *gledati se/živeti kot pes in mačka – sich vertragen/leben wie Hund und Katze – olyanok/úgy élnek, mint a kutya meg a macska* 'sovražiti se', *molčati/bití nem kot riba – stumm sein wie ein Fisch – hallgat/néma, mint a (sült) hal* 'ne reči ničesar'; *hoditi kot po jajcih – wie auf Eiern gehen – mintha tojásokon lépkedne* 'zelo previdno hoditi'; *znati kaj kot očenaš – etw. wie das Vaterunser können – tud, mint a miatyáncot* 'zelo obvladati kaj'.

Nanašanje teh PF na enako zaznavanje zunajjezikovne realnosti še ne razloži, zakaj so pripadniki treh danih kultur izbrali prav te izseke stvarnosti kot konceptualne podobe za izražanje posebnih lastnosti in dejanj, saj obstaja dovolj drugih pojavov zunajjezikovne realnosti, ki bi bili lahko prav tako izbrani kot simboli za izražanje teh vsebin. Na to kaže tudi pojav poliekvivalence, tj. da se lahko ista lastnost, dejanje v enem jeziku izrazi tudi z več stalnimi primerami, medtem ko je v drugih jeziki za enak pomen konvencionalizirana le ena primera. Ali gre v takih primerih dejansko za samostojne paralelne tvorbe, ki zrcalijo splošne zakonitosti človeškega mišljenja in zaznavanja, ali morda za kalkiranje iz nemščine ali kakega tretjega jezika, iz katerega je tudi nemščina prevzela to stalno primero, lahko dokažemo le z diahrono raziskavo zgodovine posameznih PF in z raziskavo njihove arealne razširjenosti. Tuji vplivi so najbolj verjetni tedaj, ko PF s svojimi podobami ne temeljijo na objektivno dokazljivih vsakdanjih izkustvih, ampak gre pri teh prej za »narejene analogije, poljubno ustvarjene korespondence« (HESSKY 1989: 196). Take subjektivne primerjave najdemo tudi med popolnimi ustrezniki PF v treh jeziki, ki se opirajo na bolj ali manj dokazljive primerjave, npr. *neumen kot noč – dumm wie eine Nacht – buta, mint a sötét éjszaka* 'zelo neumen'.

3.2.2.2 Delna ekvivalenca

Delno ekvivalentnim PF je skupno to, da gre za ustreznike, ki imajo isti ali vsaj podobni denotativni pomen. Razlike med primerjanimi enotami so lahko na različnih jezikovnih ravneh, npr. na strukturni ravni (morfosintaktične in/ali leksikalne razlike v sestavinah PF), na stilni ravni (razlike v konotaciji itd.), ali v semantični in sintaktični kompatibilnosti s kontekstom (vezljivost ipd.) (KORNOHNEN 2007: 579). Razlike se lahko pojavljajo na eni ali na več ravneh. V našem korpusu je več kot 50% takih PF, ki spadajo v ta ekvivalenčni tip, zato se nam zdi nadaljnja diferenciacija tega tipa smiselna; pri tem se opiramo na Korhonen (prav tam: 581).

(a) Prvo skupino označuje Korhonen kot delne ekvivalente. Sem spadajo tisti slovenski, nemški in madžarski PF, ki imajo enake leksikalne sestavine, a kažejo razlike v izražanju gramatičnih kategorij, v morfosintaktični in/ali besedotvorni strukturi ter v zaporedju posameznih sestavin. Sestavina v slovenščini je na primer predložnosklonski samostalnik, v nemščini je v neodvisnem sklonu, v madžarščini v elativu: *govoriti, kakor bi iz bukve bral – reden wie ein Buch – úgy beszélt, mintha könyvből olvasná* 'tekoče, brez zastoja'. Primerov za medjezikovne razlike v številu posameznih sestavin v korpusu ni, obstajajo pa primeri, v katerih je v enem jeziku ustaljena raba enega števila (v slovenščini množina, v madžarščini kot singularnem jeziku ednina), v drugem jeziku (v nemščini) pa sta variantni dve števili, npr. *menjati/menjavati koga/kaj kot srajce, /nogavice/ spodnje hlače* (mn.) – *úgy cserél vmit, mint az alsóneműjét/más az ingét* (ed.) – *jmdn./etw. wie sein Hemd* (ed.)/*seine Hemde* (mn.) *wechseln* 'pogosto'. Pogostejše so razlike v besedotvorni strukturi posameznih leksikalnih sestavin: v nemščini in madžarščini so pogostejše zloženke, ki vsebujejo natančnejšo semantično specifikacijo, v slovenščini se pogosteje pojavljajo semantično splošnejše besedne zveze ali netvorjenke, npr. *stati kot lipov bog – dastehen wie ein Ölgötze – áll, mint egy faszent* 'biti neroden, molčeč'; *poznati koga kot svoj žep/slab denar – jmdn./etw. wie seine Westentasche kennen – ismer, mint a rossz pénz* 'zelo dobro poznati'.

(b) Drugo skupino tvorijo medjezikovno delni ekvivalenti, ki jih Korhonen označuje kot 'parcialno diferenco'. Parcialna diferenca pomeni, da se pojavljajo razlike pri leksikalnih sestavinah, ki jih lahko spremljajo tudi morfološke in morfosintaktične razlike. Za razliko od sledeče skupine, razlike v leksikalnih sestavinah ne pomenijo tudi izgube podobe, ki je prisotna v izhodiščnojezikovnem PF. Podobna identičnost se lahko ohrani, četudi v ciljnojezikovnem PF manjka kaka leksikalna sestavina izhodiščnojezikovnega PF oz. je le implicitno prisotna, a se podstatna podoba s tem ne spremeni, npr. *siten kot podrepna muha – lästig wie eine Fliege – szemtelen, mint a piaci légy* »nesramen kot muha na tržnici« oz. obratno, npr. *wie Pilze aus dem Boden schießen* »poganjati kot gobe iz tal« – *rasti kot gobe (po dežju) – nő, mint eső után a gomba* »pojvljati se v velikem številu'. Opaznejše strukturne razlike se pokažejo tedaj, ko v enem jeziku primerjalni veznik predstavlja obvezni sestavni del PF, v drugojezičnem ustrezniku (ob siceršnjem prekrivanju sestavin) pa popolnoma manjka in tako ustreznik ni več PF, npr. PF *imeti spomin kot rešeto – ein Gedächtnis wie ein Sieb haben* : (ni PF) *ritka szita az esze/lyukas a feje* »njegova pamet je redko sito/glava mu je votla«; PF *igrati se s kom kot mačka z mišjo – ját-*

szik vkivel, mint (a) macska az egérrel : (ni PF) *mit jmdm. Katz und Maus spielen* – 'imeti koga popolnoma v oblasti, delati s kom, kar hočeš'. V nekaterih primerih se leksikalna sestavina izhodiščnojezikovnega PF v ciljnem jeziku nadomesti s prvino iz istega (v madžarščini pogosto iz bolj oddaljenega) semantičnega polja, tako da se konceptualna podoba ne spremeni povsem: *gotovo kakor amen v očenašu – sicher wie das Amen in der Kirche – olyan biztos, mint a halál* »tako gotovo kot smrt« 'prav gotovo, brez dvoma'.

(c) Zadnji tip delne ekvivalence Korhonen označuje kot 'totalno diferenco'. V tem primeru je medjezikovna razlika v strukturi PF tako velika, da ciljnojezikovni PF temelji na povsem drugačni podobi, pri tem prihaja do razlik v leksiki in posledično tudi v morfosintaksi in konotaciji ciljnojezikovnega frazema, npr. *pristajati komu kaj kot kravi/prasici sedlo – für etw. geeignet sein wie der Ochs zum Seilchenspringen/Seilspringen/Seiltanzen* »biti primeren za kaj kot vol za skok čez vrstico/vrv/ples na vrvi – úgy áll vkin, mint a tehéne a gatyá/szalmakalap» »stoji komu kaj kot kravi gate/slamnik« 'ne pristaja'; *vrteti se kot muha v močniku – forog, mint a kerge bika* »vrti se kot metljavi bik« 'brezuspšno se poskušati rešiti iz zapletenega, neugodnega položaja'. Ekvivalentnost se pogosto kaže le v tem, da je tudi ciljnojezikovni ekvivalent frazeološka enota, ki ima enak ali vsaj podoben denotativni pomen. V nekaterih primerih se primerjalna sestavina nadomesti z drugim leksemom, ki ni v nobenem neposrednem semantičnem odnosu s substituiranim leksemom: *držati se kot dež/Pust v pratiki – jmd. macht ein Gesicht wie drei Tage Regenwetter* »narediti obraz kot tridnevno deževno vreme : *olyan pofát vag, mint háromnapos esős idő* »narediti tak obraz kot tridnevno deževno vreme« 'držati se čemerno, kisló'. V zadnjo skupino delnih ekvivalentov, ki je označena kot totalna diferenca, lahko uvrstimo PF, katerih ustreznik v ciljnem jeziku ni PF, ampak drug tip frazema, tako prihaja do zamenjave strukturnega razreda, npr. *oprati si roke kot Pilat – seine Hände in Unschuld waschen – pilátusként mossa a kezét/mossa a kezét* 'znebiti se krivde'.

3.2.2.3 Nadomestna/ničta ekvivalenca

O nadomestni/ničti ekvivalenci govorimo tedaj, ko izhodiščnojezikovni PF v ciljnim jeziku nima frazeološkega ustreznika (v prispevku jo upoštevamo le v izjemnih primerih). V nemščini in madžarščini je ustreznik lahko zloženka, ki temelji na isti podobski podstavi kot PF v slovenščini in so zanjo značilni isti ekvivalenčni parametri, npr. idiomatičnost in podobskost. Podskupino nadomestnih ekvivalenc predstavljajo parafraze PF ali prevodni ekvivalenti, npr. *skrivati kaj kot kača noge – etw. sehr geheim halten – titokban tart vmit* 'zelo skrivati, tajiti'.

4 Sklep

Predmet tega članka je ugotavljanje medjezikovnih ekvivalenčnih razmerij pri PF kot specifičnem, produktivnem razredu frazemov v slovenski, nemški in madžarski frazeologiji. Protistava primerjalnih frazemov treh jezikov ponuja več podatkov, v

prvi vrsti pa pregled nad tem, katere podobe so motivirale isti frazeološki pomen v različnih jezikih oz. kateri frazemi so imeli enako ali podobno izhodišče.

Veliko je primerov prekrivanja (popolne ekvivalence), zlasti pri izkrščanski frazeologiji, a včasih tudi opaznih razlik (delne ekvivalence), pogosto pri zelo bogati živalski frazeologiji. Izvor tipološko identičnih PF je mogoče razložiti s kulturnozgodovinsko povezanostjo treh sosedskih narodov, tj. Slovencev, Nemcev in Madžarov, pri čemer so imeli Nemci prestižno (politično in gospodarsko) vlogo, posredno pa tudi velik kulturni vpliv na Slovence in Madžare. Zaradi bolj ali manj enakega socio-kulturnega ozadja je mogoče pri pripadnikih teh treh jezikovnih skupnosti postulirati tudi skupni/podobni logični in podobsko-asociativni mišljenjski proces (HENSCHEL 1993: 137). Na primer pri PF *kot pes in mačka – wie Hund und Katze – mint a kutya meg a macska* gre za isti frazeološki tvorbeni model, tudi semantična struktura je enaka; postavlja pa se vprašanje, ali gre za paralelne tvorbe ali kalkiranja istega PF v različnih jezikih. Čim bolj je podoba splošno človeška, tem bolj lahko sklepamo, da gre za skupni tvorbeni vzorec.

Raziskava je pokazala, da obstajajo pri sosedskih narodih ekvivalentni PF, in sicer zaradi skupne kulturne dediščine ali na podlagi enakih objektivnih zunajjezikovnih izkušenj. Upoštevati pa moramo tudi to, da so PF jezikovno vezani, tako da lahko istemu mišljenjskemu modelu v različnih jezikih ustreza drugačna podoba (npr. v slovenščini je podobska podstava neumnosti povezana z naslednjimi živalmi: osel, tele, vol, bik, kura, koza, gos; v nemščini z Gans, Huhn, Kalb, Schwein, Schaf, Ziege, Pferd; v madžarščini szamár, borjú, liba, tyúk, ló, birka). Opirajoč se na tipologijo ekvivalence v kontrastivni frazeologiji, je mogoče naše ugotovitve takole strniti. Največji delež v protistavi zavzemajo delni ekvivalenti.

Če izhajamo iz sestavinske strukture, opazimo dve skupini. Pri 1/3 obstaja maksimalna parcialna diferenca, toda podobska podstava ni povsem drugačna, 2/3 PF pa temeljita na drugačni podobski podstavi. Četudi strokovna literatura govori o tem, da je mogoče prav pri PF ugotoviti največ medjezikovne ekvivalentnosti, to ne velja vedno za obravnavane jezike. Najbolj opazne bi bile razlike na tistih področjih, ki so povezana z zgodovinsko, naravno in duhovno kulturo obravnavanih jezikovnih skupnosti, toda takih PF je v našem korpusu malo. Ugotovljene razlike pogosteje izhajajo iz tega, da se pri tvorbi PF za označevanje mentalne podobe človeka izbirajo različne stvari ali stanja iz zunajjezikovnega sveta, ki so načeloma v enaki meri odprta za pripadnike vseh treh jezikovnih skupnosti. Izbira prototipnih primerjalnih objektov ali njim pripisanih markantnih lastnosti kaže v slovenščini, nemščini in madžarščini različne izide.

Natančnejša vsebinska analiza PF in razlik v jezikovnih podobah sveta, ki se v njih zrcali, mora načeloma izhajati iz določenega frazeosemantičnega polja, v našem primeru iz »Mentalne podobe človeka«. Tako smo lahko ugotavljali, kateri glagoli/pridevniki se pogosteje uporabljajo v posameznem jeziku kot t. c. in katere primerjalne sestavine tvorijo stalno primero s t.c. Pri PF je pomembno tudi vprašanje konceptualizacije relacij podobnosti, ker reprezentira način mišljenja govorcev posameznih jezikov. Prav PF, kot ugotavlja Piirainen (1995), najbolj razvidno izražajo kulturnospecifične značilnosti v zaznavanju posameznih jezikovnih skupnosti.

VIRI IN LITERATURA

- Elena F. ARSENTJEVA, 1989: *Sopostavitel'nyj analiz frazeologičeskich jedinic*. Kazan: Izdatel'stvo Kazanskogo universiteta.
- Vilmos BÁRDOSI, 2003: *Magyar szólástár: Szólások, helyzetmondatok, közmondások értelmező és fogalomköri szótára*. Budimpešta: Tinta Könyvkiadó.
- Elizabeta BERNIAK, 2004: *Slovenščina in madžarščina v stiku: Sociolingvistične in kontrastivne študije*. Maribor: Slavistično društvo (Zora, 29).
- Bernhard BREHMER, 2009: Äquivalenzbeziehungen zwischen komparativen Phraseologismen im Serbischen und Deutschen. *Südslavistik online* 1. 141–64.
- Harald BURGER, 1998: *Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. 2. izd. Berlin: Erich Schmidt.
- Duden 11, 2002: *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten: Wörterbuch der deutschen Idiomatik*. Mannheim: Dudenverlag.
- Irina I. ČERNYŠEVA, 1970: *Frazeologija suvremenogo nemeckogo jazyka*. Moskva: Vysšaja Škola.
- Melanija Larisa FABČIČ, 2009: Eine kognitiv-semantische Interpretation der phraseologischen Äquivalenz am Beispiel der EPHRAS-Datenbank (Kontrast: Deutsch-Slowenisch). *Phraseologie disziplinar – interdisziplinär*. Ur. C. Földes. Tübingen: Narr. 423–32.
- FidaPLUS – *Korpus slovenskega jezika*. Na spletu.
- Wolfgang FLEISCHER, 1997: *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. 2. izd. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Csaba FÖLDES, 1992: Feste verbale Vergleiche im Deutschen, Russischen und Ungarischen. *Untersuchungen zur Phraseologie des Deutschen und anderer Sprachen: Einzelsprachlich-kontrastiv-vergleichend*. Ur. J. Korhonen. Frankfurt (Main), Berlin, Bern, New York, Paris, Wien: Peter Lang, 61–78.
- , 2007: Phraseme mit spezifischer Struktur. *Phraseologie. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung: Band 1.1: Halbband*. Ur. H. Burger, D. Dobrovolskij, P. Kühn, N. R. Norrick. Berlin, New York: de Gruyter. 424–35.
- Tamás FORGÁCS, 2003: *Magyar szólások és közmondások szótára: Mai nyelvünk állandósult szókapcsolatai példákkal szemléltetve*. Budimpešta: Tinta Könyvkiadó.
- Helgunde HENSCHEL, 1993: *Die Phraseologie der tschechischen Sprache: Ein Handbuch*. Frankfurt (Main): Lang.
- Regina HESSKY, 1989: Sprach- und kulturspezifische Züge phraseologischer Vergleiche. *EUROPHRAS 88: Phraséologie Contrastive: Actes du Colloque International Klingenthal-Strasbourg 12–16 mai 1988*. Ur. G. Gréciano. Strasbourg. 195–204.

- Janez KEBER, 1998: Raziskovanje slovenske frazeologije: Živalski nazivi v frazeologemih, *Jezikovni zapiski* 4. 99–112.
- Janez KEBER, 2011: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Lothar KNOBLOCH, 1996: Vergleichende Verbidiome im Deutschen und Finnischen. *Studien zur Phraseologie des Deutschen und des Finnischen II*. Ur. J. Korhonen. Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer. 19–40.
- Jarmo KORHONEN, 2007: Probleme der kontrastiven Phraseologie. *Phraseologie: Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung: Band 1.1: Halbband*. Ur. H. Burger, D. Dobrovolskij, P. Kühn, N. R. Norrick. Berlin, New York: de Gruyter. 574–89.
- Erika KRŽIŠNIK, 2008: Viri za kulturološko interpretacijo frazeoloških enot. *Jezik in slovstvo* 53/1. 33–47.
- Marek LASKOWSKI, 2003: Zur didaktischen Potenz komparativer Phraseologismen in der deutsch-polnischen Konfrontation. *Königgrätzer Linguistik- und Literaturtage*. Ur. J. Korčáková in J. Beyer. Hradec Králové: Gaudeamus. 292–306.
- Christine PALM, 1997: *Phraseologie: Eine Einführung*. 2. izd. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Elisabeth PIIRAINEN, 1995: Phraseologie des Japanischen – Vorarbeiten zu einer interkulturellen Erforschung von Symbolen in der Sprache. *Von der Einwortmetapher zur Satzmetapher*. Ur. R. S. Baur in C. Chlosta. Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer. 269–304.
- Walter SCHADE, 1976: Zu den komparativen Phraseologismen des Deutschen und Russischen. (Am Beispiel der Vergleiche mit *wie* bzw. *kak*). *Aktuelle Probleme der Phraseologie. Materialien der Wissenschaftlichen Konferenz des Wissenschaftsgebiets Ostslawische Sprachwissenschaft der Sektion Theoretische und angewandte Sprachwissenschaft*. Leipzig. 127–34.
- Veronika N. TELIJA, 1988: Metafora kak model' smysloproizvodstva i ee ekspresivnoocenočnaja funkcija. *Metafora v jazyki i tekste*. Ur. V. N. Telija. Moskva: Nauka. 26–52.
- Veronika N. TELIJA, 1996: *Russkaja frazeologija*. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'turi.
- Barbara WOTJAK, 1992: *Verbale Phraseolexeme in System und Text*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Włodzimierz WYSOCZANSKI, 1998: Comparative Phrasemes x as y in Polish and some other European languages. *Topics in Phraseology: Theory and Practice I*. Ur. P. Kakietek. Katowice. 120–36.
- , 2005: *Językowy obraz świata w porównaniach zleksykalizowanych: Na materiale wybranych języków*. Wrocław: Uniwersytetu Wrocławskiego.

SUMMARY

The article deals with the equivalence relation between comparative phraseological units in three languages that are genealogically and typologically quite different: Slovene and German are Indo-European synthetic languages, Hungarian is an Ugro-Finnic, agglutinative language. Speakers of these three language communities had close cultural contact throughout history, which shows also in their languages, specifically in the phraseologies of their languages and the subclass of comparative phraseological units. Many comparative PUs contain culturally specific elements. Because the eidetic basis of comparative PUs stems from direct social practice, perception and experience of a certain language community, the metaphorical phraseologisation activates a culture-specific knowledge of the world (cf. FÖLDES 2007: 433). Comparative PUs are also manifestations of the so-called culture-specific behavior-settings (OKSAAR 2003: 38), which is to say that they are means of expression for abstract behavior settings, specific to a certain culture. In the field of comparative PUs we notice a similarity regarding knowledge of the world, based in corresponding experiences of several language communities (e.g., deep silence is likened to a grave, dog and cat live in constant conflict, etc.). In this dimension we can observe intercultural and interlingual convergence. But one needs to be careful, because not all concrete linguistic realizations of comparative PUs are connected to the same interlingually equivalent linguistic means. The article explores equivalence relations in a select group of comparative PUs from the phraseo-semantic field “mental image”. It differentiates between 20 micro-semantic fields with subgroups; comparative PUs in 10 micro-fields (with 17 subgroups: smartness, cunningness, wisdom, prudence, perceptiveness, knowledge, behavior, good memory, rhetoric skills, diligence) mirror positive human mental qualities; negative mental qualities are expressed in 10 micro-fields (with 35 subgroups: stupidity, irrationality, disorder in the head, inappropriateness, hostility, negative character traits, inconstancy, narrow-mindedness, concealment, mediocrity). Based on the equivalence typology in contrastive phraseology, we can conclude that many comparative PUs and their eidetic bases are found in objective extralinguistic experiences that are part of the collective everyday experience/knowledge of the world and are therefore not necessarily confined to one language community. A large part of the fully equivalent comparative PUs is actually referring to manifestations of direct human experiences that are analogously mirrored in Slovene, German, and Hungarian phraseology: *kot strela z jasnega (neba) – wie ein Blitz aus heiterem Himmel – derült égből, mint a villám(csapás)* ‘completely unexpectedly’; *gledati se/živeti kot pes in mačka – sich vertragen/leben wie Hund und Katze – olyanok/úgy élnek, mint a kutya meg a macska* ‘to hate each other’. The largest part in the contrastive analysis is represented by the partially equivalent comparative PUs. Regarding the componential structure, we can discern 2 groups. A third of them are partially different, but there is a similar eidetic basis (*govoriti, kot da bi imel žgance v ustih – jmd. spricht, wie wenn er Klöße im Munde hätte* “talking as if one had grits in his mouth” – *úgy beszél, mintha gombóc/galuska lenne a szájában* “talking as if one had dumplings in his mouth” ‘to talk unintelligibly’). Two thirds of the PUs have a different eidetic basis (*pristajati komu kaj kot kravi/prasici sedlo – für*

etw. geeignet sein wie der Ochs zum Seilchenspringen/Seilspringen/Seiltanzen “to be suitable for something like an ox is for rope-skipping/rope/dancing on a rope” – úgy áll vkin, mint a tehénen a gatyá/szalmakalap “something fits someone like a straw hat/underpants to a cow” ‘to not fit’). Although most of the scholarly literature from the field of phraseology claims that comparative PUs shows the highest degree of equivalence, this cannot be entirely confirmed for the compared languages. The most notable differences could be expected in the areas related to the historical, natural, or spiritual culture of the analyzed language communities, but our corpus does not contain many such PUs. The detected differences more often arise from the fact that when forming comparative PUs that mirror human mental image, different languages choose different objects or situations from extralinguistic reality that is equally available and open to members of all three language communities. The choice of prototypical comparison objects or prominent qualities that are attributed to them, reveals differences in Slovene, German, and Hungarian language. Our research has shown that there are equivalent comparative PUs in neighboring languages mainly because of the shared cultural heritage and on the basis of the same objective extralinguistic experiences. But we must also consider the fact that comparative PUs can also be language-specific, which means that the same mental model can have different eidetic realizations in different languages (e.g., in Slovene, the eidetic basis for stupidity is connected with the following animals: donkey, calf, ox, bull, hen, goat, goose; in German: goose, hen, calf, pig, sheep, goat, horse; in Hungarian: donkey, calf, goose, hen, horse, sheep). A more detailed analysis of comparative PUs and the differences in the world views represented in the three languages must start from a specific phraseo-semantic field, in our case the field of “human mental images”. We examined which verbs/adjectives are more often used in a particular language as a *tertium comparationis* and which components build fixed metaphors with *tertium comparationis* (also considering PUs with a tendency for variation in the component used to express comparison). We must also consider how the relation of similarity is conceptualized as it represents the way of thinking that is typical for speakers of a certain language. Comparative PUs are those linguistic expressions that tend to best express the culturally specific qualities of a particular language community.

Slavistična revija (<https://srl.si>) je ponujena pod licenco [Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_2014_2_05.pdf | DOST. 23/12/24 9.18